

УДК 315.28:1

ОСОБЛИВОСТІ ТА РОЛЬ ПУБЛІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

Васильєва Л.А.

Національний аерокосмічний університет імені М.С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

У статті автором представлено осмислення феномену публічних комунікацій як ефективного інструменту глобального простору. Розкриваються його основні характеристики на основі деяких комунікативних моделей. Автором підкреслює, що при сучасному технічному розвитку і різких точках «біфуркації» сучасної цивілізації, існує ймовірність комунікативних впроваджень в сторону абсолютної публічності і технік відкритого продуктивного діалогу. Публічне, загальне, відкрите можливо тільки за умови розуміння залежності одиничного від загального на рівні цивілізації.

Ключові слова: публічні комунікації, моделі комунікації, абсолютна публічність, інформаційне суспільство, глобалізація.

Постановка проблеми. Нове століття за прахунок передових технологій ознаменувалось бурхливим розвитком й формуванням гіпермасового інформаційного середовища, зростанням ролі комунікації у відкритому глобалізаційному просторі й становленням багатовекторної системи активних публічних комунікацій, що набувають передових форм, особливостей та характеристик й в повній мірі орієнтуються на технічну перенасиченість. «Світ навколо стає все менш визначеним, а його структури – все менш довговічними... На місце визначеної матеріальної основи інформаційного суспільства – капіталу й праці, приходить безмежна інформація й знання... влада сили й грошей переходить у владу інформації» [9, с. 32]. В умовах постійної відкритої конкуренції, боротьби й терористичної деструкції, сучасна публічна сфера під впливом влади інформації стає активним каталізатором поглядів, ціннісних орієнтирів. Саме публічні комунікації стають тим недооціненим і неосмисленим до кінця феноменом філософської рефлексії, який «здатен вплинути на не зовсім зрозумілий каузальний механізм кореляції комунікативних навиків з формуванням картини світу» [3, с. 199].

Феномен публічних комунікацій являє собою виклик і проблему для соціально-філософського знання, оскільки саме тепер збільшується розрив між бурхливим зростанням практичних проявів публічності в найрізноманітніших сферах суспільного життя та її вузькими теоретичними рамками осмислення, визначення в науці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато авторів вважають, що практично вся філософія за останні сто років, так або інакше була пов'язана саме з проблемами комунікації та імплантациєю технологій публічних комунікацій у всі сфери життя. Саме тому фокус досліджень публічності спрямовано на різні форми прояву цього феномену – від публічних просторів у політичній сфері до визначення його соціокультурних меж: Х. Арендт, Ю. Габермас, М. Гарселон, Е. Гідденс, Дж. Ван Дейк, Р. Дойч, М. Девіс, Ш. Зукін, М. Кастельс, Н. Луман, Т. Флю, Н. Фрейзер, С. А. Наумов, Д. Заєць, С. С. Гусев.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Будь-який дослідник, що вивчає ті чи інші комунікативні аспекти й процеси стикається з однією загальною проблемою – відсутністю загальноприйнятої теорії комунікації,

й зокрема, єдиної теорії публічних комунікацій. Саме міждисциплінарність комунікативного знання ускладнює можливість знаходження єдиної парадигми теорії публічних комунікацій, осмислення сутнісної природи самої публічності, її характеристик, спеціальних методів та технік.

Метою статті є осмислення феномену публічних комунікацій як комунікативного інструменту сучасного глобального простору й розкриття його сутнісних характеристик.

Виклад основного матеріалу. Як було зазначено вище, за рахунок інтенсивної трансформації в інформаційному середовищі й публічній сфері по відношенню до сучасного суспільства можна зафіксувати дві проблеми: «проблему становлення нового типу соціальності з новими постійно оновленими й варіативними типами нормативності, та проблему раціональних уявлень цих типів в соціальній думці» [8, с. 241]. На основі цього стає необхідним осмислення публічних комунікацій в рамках деяких комунікативних моделей, що можуть впливати на структуру й характер суспільних відношень. Перша модель на яку слід звернути увагу – модель двоступеневої комунікації, що була розроблена П. Лазарсфельдом, Б. Берельсоном та Г. Годе при дослідженні масових комунікацій. Автори теорії доводять, що інформація, яку надають ЗМІ, засвоюється масовою аудиторією не безпосередньо і не відразу, а у два етапи: на першому етапі передана інформація досягає особливої категорії впливових і активних людей – «лідерів думок», а вже потім через формальні канали комунікації вона доводиться до ЗМІ; на другому, – лідери думок передають послання безпосередньо в міжособистісному спілкуванні. Цікаво, що подальші дослідження привели до модифікації даної теорії і створення концепції багатоступеневого потоку інформації з двосторонньою симетричністю – оскільки лідери думок самі постійно знаходяться під впливом інших авторитетніших лідерів думок. В контексті такої комунікативної моделі публічність є занадто обмеженою окремими каналами комунікації, особистими інтересами й пріоритетами лідерів думок, їх цілями та ідеями, що призводить до сильного перекошу інформаційно-публічного простору з активізацією маніпулятивної складової. Такий прояв публічності повністю суперечить тезам класиків, що приділили багато уваги осмисленню цього феномену: «Публічність.. не пропонує будь-яких типів контролю» [14, с. 58], «Практика публічних комунікацій починається там, де закінчується управління, там де починається принципіальна некерованість та неконтрольованість» [1, с. 154].

Друга комунікативна модель на яку ми звертаємо увагу, є модель відомого німецького соціолога Е. Ноель-Нойман – «спіраль мовчання». Цією моделлю автор доводить, що у звичайних умовах середньостатистичному індивіду важко орієнтуватися в правильності своїх думок і поведінки, тоді як в сформованому натовпі з конкретними пріоритетами й ідеалами, його становище зовсім інше. В такій обмеженій за своїми рамками комунікативній моделі він знаходиться під повним впливом натовпу й здатен навмисне приховувати свої особисті думки, що не збігаються з більшістю: «У спонтанному натовпі від індивіда взагалі не вимагається ретельної перевірки

того, що можна чи потрібно публічно виявити; основну сферу впливу – страх перед ізоляцією – вимкнено, індивід відчуває себе частиною цілого й може не боятися контролюючої інстанції» [10]. Такий аналіз взаємозв'язків між масовою та міжособистісною комунікацією, частково розкриває сутність публічної комунікації, яка здобуває характеристику співвідношення. Ця характеристика проявляється в тім, що люди, намагаючись приховати свої ціннісні переконання, що суперечать поглядам більшості, в публічній сфері мають безапеляційно погоджуватись з думкою Іншої більшості: «зі зростанням рядів більшості її представники втрачають з часом здатність аргументувати свої переконання, не стикаючись з носіями інших поглядів.. суспільство погрожує їм ізоляцією й відторгненням» [1, с. 164]. Публічна комунікація з характеристикою співвідношення втрачає властивість бути відкритим громадським індикатором, а перетворюється на театральне дійство, що реконструює особистісні цінності, потреби індивідів. За таких умов «фігура публічних комунікацій усвідомлює себе діючою не в світі відомих об'єктів, а в світі незнаних Інших. Інші – це ті, що володіють іншими уявленнями, які часто суперечать представленим діям, мають особисту рефлексію, намагаються захватити нею всіх. Тому неможливо вибудувати таке знання про Інших, яке було б ширшим й більшим за знання Інших. Задача Інших полягає в тому, щоб як мінімум затвердити особисте існування, а як максимум – створити новий порядок» [8, с. 244]. В цій моделі комунікації головним чинником стає зміст самої комунікації: «загальне можливе лише при умові розуміння один одного, в основі розуміння лежить сенс – зрозуміти можна лише те, що володіє сенсом» [7, с. 205]. Зміст нейтральний до чесного й безчесного в поведінці людини. Зміст нейтральний до успіху й неуспіху в тому чи іншому заході. Комунікація між людьми, якщо вона буде орієнтуватися лише подібністю правил, язовими нормами та ідейними збігами, у випадку доведення цього положення до логічної межі, втратить свій сенс, зникне сама потреба в спілкуванні. У цьому сенсі Л.А. Маркова нагадує долю задуму логічного позитивізму Лейбніца, що ґрунтувався на задумі створити універсальну мову спілкування, логіка якої співпадає з логікою світу. Всі учасники комунікації слідуєть одним і тим же правилам, вони однаково мислять, мають подібну логіку мови й позбавлені яких би то не було психологічних, тілесних, особистісних характеристик. Іншими словами, ми маємо один суб'єкт, якому немає з ким спілкуватися, тай потреби в нього такої не виникає разом зі зникненням спілкування на базі загальних, масових правил» [7, с. 206]. Дана модель підводить нас до думки, що окремі публічні комунікації, як відокремлені потоки інформації не формують абсолютну публічність, оскільки всі її основні характеристики (відкритість, доступність, загальне охоплення, плюралістична насиченість, дискусійність, компромісність й консенсусність) або повністю не втілюються в комунікативному просторі, або деформуються в самій публічності під зовнішнім або внутрішнім впливом.

Саме тут напрошується окреме обґрунтування особливостей публічності: абсолютна публічність

можлива лише при повній рівності взаємодіючих агентів публічної комунікації, в протилежному випадку відбувається розподіл її на окремі уособлені рівні, які повністю залежать як від внутрішнього ціннісного потенціалу, так і від зовнішніх тимчасових складових різного характеру.

Розглядаючи рівні публічного простору слід звернутися до теорії А. С. Наумов, який вважає, що існує п'ять основних підпросторів-рівнів публічності, кожен з яких діє «за своїми законами» – 1) реальність публічних комунікацій або публічне співіснування – місце, де реалізуються задуми, проходять колізії; 2) місце існування організації; 3) місце «акторів» (діячів, гравців) на публічному полі; 4) місце ресурсів за які йде боротьба, гра; 5) місце операторів публічних комунікацій, тих одиниць з яких складаються публічні комунікації, що будуються й перебудовуються на основі необхідних технічних дій. В цих публічних просторах практика публічних комунікацій потребує уміння гнучкої, ситуативної, компромісної дії, що орієнтується на довгостроковий результат за рахунок легкого переходу з рівня на рівень.

Розглянемо публічні комунікації не як абсолютне поняття, а як єдину систему глобалізаційного суспільства, що має свої особливості. Слід підкреслити, що сучасна наукова література останніх десятиліть направлена на тенденцію розуміння суспільства з точки зору інформації комунікації, і така тенденція вражає своїми масштабами. Зустрічаються тези осмислення сучасного суспільства як глобалізаційного, інформаційного, масово-комунікаційного (О. Тоффлер, Д. Белл, З. Бжежинський, П. Дракер, М. Кастельс, М. Маклюен, Й. Масуда, Д. Тапскотт, Ф. Махлуп, Ж. Аттالی, А. Турен), так і гіпермасового простору, інформаційного «селища» з складною системою комунікаційних технологій, суспільства ризику й знань. При цьому усі автори схиляються до думки, що за рахунок технічного прориву людства, гряде повна його інтеграція й зміна умов існування. Так, лауреата Нобелівської премії І. Р. Пригожин, який в співавторстві з бельгійським філософом І. Стенгерс, представляючи книгу «Порядок із хауса. Новий діалог людини з природою», підкреслював, що не можна з впевненістю говорити про повний передбачуваний сценарій розвитку людської цивілізації й доводить теорію так званої цивілізаційної «біфуркації» (від лат. *bifurcus* – роздвоєння, вилка; зміни що відбуваються іноді можуть бути настільки масштабними й значущими, що система опиняється в нестабільному стані в деякій точці біфуркації), яка цілісно торкається й філософських питань в осмисленні суспільства й публічних комунікацій в ньому. Теорія І. Пригожина – революційне представлення, оскільки в повній мірі ставить під сумнів класичні закони Ньютона й квантової фізики, стверджуючи, що сучасні вчені приділяють забагато уваги стійкості, порядку, однорідності й рівновазі, а при цьому «інформаційні технології створюють зв'язки, що породжують багато нелінійностей й викликають багато нових можливостей у формі біфуркації» [11, с. 354]. При цьому людське суспільство саме по собі настільки складна й нестабільна система, що здатна зазнавати величезну кількість точок біфуркацій, створюючи, наприклад, нові культури або неочікувані витоки цивілізації. Автор під-

креслює, що сучасне інформаційно-мереживне суспільство, що виникло в результаті масштабних технологічних біфуркацій являється в повній мірі структурою неравновісною, а за рахунок своєї масштабності ще й слабо координованою та керованою, тобто абсолютно публічною, якщо говорити про їх проекцію. При цьому, за рахунок сучасних відкритих форм комунікації виникають складні колективні структури (Інтернет), які стихійно формуються з простих «автокаталітичних інтеракцій» між багатьма індивідами й навколишнім середовищем. І. Пригожин констатує, що в малих колоніях комунікація локалізується на самому індивіді, в той час як в великих – на рівні інтеракцій між індивідами. «Людське суспільство в більшій мірі задовольняє умовам дисбалансу. Життя можливе лише у відкритих системах, що обмінюються енергією, матерією, інформацією з навколишнім світом. Ясно також, що суспільство – нелінійна система; дії одного впливають на дії інших» [11, с. 357].

Оцінюючи дану теорію стає очевидним, що публічні комунікації «важливий оператор для залучення уваги й переводу її в ресурс участі» [8, с. 246]. І тут ми знову констатуємо, що лише в абсолютному публічному прості з використанням всіх рівнів публічної комунікації можливий конструктивний діалог й можливість знаходження оптимістичних точок біфуркації для людства. Однак, для того щоб діалог відбувся необхідна спільність та рівні початкові умови безпосередньої комунікації – спільність інтересів, що робить діалог доцільним, й спільність мови, що робить діалог можливим. Всі ці пріоритетні особливості можуть сформуватися лише в публічному просторі, де створюється та відтворюється комунікація участі, завдяки прискороному поширенню інформації, її дискусійному розумінню та поетапному використанню, в постійному перевіреному переформатуванні актуальної інформації. Саме інформаційне суспільство дає можливість формування «абсолютної публічності» не стільки тим, що має місце прискорений ріст знань у всіх напрямках людської життєдіяльності, скільки тим, що зросли масштаби й час передачі по комунікативним каналам інформації. Тут можна вже говорити про взаємодію людей на основі циркуляції знань й появу можливості досить швидко їх отримувати. Орієнтуючись на розвиток публічного потенціалу не лише окремої особистості, а й цілих народів, що прагнуть до відкритих рішень і перспектив, публічні комунікації в інформаційному суспільстві здатні визначати не лише перспективи інтелектуального вдосконалення людини. Вони можуть формувати ефективний розвиток інформаційних технологій людства без достатньо суперечливих, болісних тенденцій, що диктуються тривожними національно-культурними поглинаннями, інтеграцією й геополітичними зрушеннями й здатні вплинути на хід всієї людської історії та її виживання.

Висновки й пропозиції. В сучасних умовах абсолютні публічні комунікації, як доступний всеохоплюючий інструмент соціального взаємозв'язку, здатні сформувати відкритий прозора-масовий простір, що в значній мірі може впливати на світогляд як окремої людини, так і громадських товариств, націй, держав, культур.

При сучасному технічному розвитку й різких точках біфуркації нашої цивілізації, існує вірогідність повної зміни цивілізаційно-культурних впроваджень в сторону абсолютної публічності та технік відкритого продуктивного співчасливого діалогу. Публічність в чистому, ідеалізованому вигляді, або так звана Хабермасівська абсолютна публічність, що може осмислюватись як форма виживання, поки що не розкриває себе в повній мірі. Тільки при повній зацікавленості в

рівному публічному діалозі збільшуються шанси безболісного, з мінімальною кількістю колапсів і катаклізмів, входження в наступний біфуркаційний виток, в якому абсолютна публічна комунікація може стати сутнісною характеристикою людського буття, принципом співіснування і взаємодії людей, засобом досягнення взаєморозуміння при якій «єдність публічного простору – це не стільки єдність уявлень, скільки єдність відношень» [1, с. 76].

Список літератури:

1. Арендт Х. Vita Activa или о деятельной жизни / Х. Арендт. – СПб, Алетейя, 2000. – 437 с.
2. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 2001 с.
3. Васюков В. Л. Смысл и коммуникация / В. Л. Васюков // Коммуникативная рациональность: этимологический подход. – М.: ИФРАН, 2009. – 215 с.
4. Заєць Д. А. Публічність як соціокультурний феномен / Д. А. Заєць: автореф. дис. ... канд.соціолог. наук: 22.00.01. – Х.: Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2014. – 20 с.
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
6. Лазарсфельд П. Массовая коммуникация, массовые вкусы и организованное социальное действие / П. Лазарсфельд, Р. Мергтон // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.i-u.ru/biblio/archive/hrest_pr/01.aspx
7. Маркова Л. А. Нейтральность смысла // Коммуникативная рациональность: этимологический поход. Рос. акад. наук, Ин-т философии; Отв. ред.; И. Т. Касавин, В. Н. Пору. – М.: ИФРАН, 2009. – 2015. – С. 203-208.
8. Наумов С. А. Публичные коммуникации как феномен нетрадиционного управления / С. А. Наумов // Философия управления: проблемы и стратегии. Рос. акад. наук, Ин-т философии; Отв. ред. В. М. Розин. – М.: ИФРАН, 2010. – С. 241-254.
9. Наумов С. А. Игра как способ представления реальности публичных коммуникаций // Вопросы философии. – М., 2008, № 6. – С. 29-42.
10. Ноэль-Нойман Э. Общественное мнение. Открытие спирали молчания. – М.: Прогресс – Академия, 1996. – 352 с.
11. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. – М.: Прогресс, 1986. – 432 с.
12. Сеннет Р. Падение публичного человека / Р. Сеннет; пер. с англ. О. Исаевой, Е. Рудницкой. – М.: «Логос», 2002. – 424 с.
13. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 2004. – 108 с.
14. Хабермас Ю. Структурная трансформация публичной сферы / Ю. Хабермас. – М.: Прогресс, 1989. – 297 с.

Васильева Л.А.

Национальный аэрокосмический университет имени Н.Е. Жуковского
«Харьковский авиационный институт»

ОСОБЕННОСТИ И РОЛЬ ПУБЛИЧНЫХ КОММУНИКАЦИЙ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Аннотация

В статье автором представлено осмысление феномена публичных коммуникаций как потенциального эффективного инструмента глобального пространства. Раскрываются их основные характеристики на основе некоторых коммуникативных моделей. Автором подчеркивает, что при современном техническом развитии и резких точках «бифуркации» современной цивилизации существует вероятность коммуникативных внедрений в сторону абсолютной публичности и техник открытого продуктивного диалога. Публичное, общее, открытое возможно только при условии понимания зависимости единичного от всеобщего на уровне цивилизации.

Ключевые слова: публичные коммуникации, модели коммуникации, абсолютная публичность, информационное общество, глобализация.

Vasylieva L.A.

M.E. Zhukovsky National Aerospace University
«Kharkiv Aviation Institute»

FEATURES AND THE ROLE OF PUBLIC COMMUNICATIONS IN THE MODERN SOCIETY

Summary

In the article the author presents social and philosophical understanding of the phenomenon of public communications as a potential effective instrument of global space. Their main characteristics are disclosed by some communication models. The author points out, that at the present technological development and the sharp points of the «bifurcation» of modern civilization there is a possibility of communication implementations towards the absolute publicity and techniques of the open productive dialogue. Public, overall, open is only possible, if there is the understanding of the relationship of money from the general on the level of the civilization.

Keywords: public communication, communication models, absolute publicity, information society, globalization.